BULETIN DE LINGVISTICĂ, 2014–2015, nr. 15–16

Alina Pătrunjel

Aspecte privind clasificarea actelor de vorbire din limba română

Analiza actelor de vorbire ridică problema clasificării lor şi, legat de aceasta, a criteriilor de clasificare. Articolul se concentrează asupra celor mai generale aspecte vizând tipologia actelor de vorbire din limba română. Pentru aceasta, sunt trecute mai întâi în revistă clasificările realizate de fondatorii teoriei actelor de vorbire. În a doua parte a textului este propusă o clasificare a actelor de vorbire care prevede o redistribuire în clase noi a unora dintre tipurile de acte de vorbire identificate în literatura de specialitate. Clasificarea propusă este relevantă, mai ales, pentru înțelegerea şi explicarea modului în care actele de vorbire se integrează în structura interacțiunii conversaționale.

Una dintre problemele cu care se confruntă cercetătorii preocupați de investigarea actelor de vorbire, chiar din momentul elaborării teoriei date, vizează clasificarea lor. Trebuie să constatăm că, până în prezent, studiile de specialitate nu ne spun cu exactitate câte acte de vorbire ar exista într-o limbă, numărul lor variind de la câteva zeci până la câteva sute. Aceasta ar însemna că încă nu a fost stabilit un inventar cât de cât complet al actelor de vorbire. În aceste condiții este şi mai puțin probabil să ne aşteptăm că ar putea fi realizată o clasificare exhaustivă a actelor de vorbire. Într-adevăr, clasificarea actelor de vorbire rămâne a fi unul dintre aspectele în privința căruia cercetătorii din domeniul pragmaticii sunt departe de a ajunge la un numitor comun.

În literatura de specialitate există un număr impunător de clasificări ale actelor de vorbire, cele mai cunoscute fiind clasificările realizate de fondatorii teoriei actelor de vorbire: J. Austin şi J. Searle. Se consideră că, prin identificarea şi clasificarea actelor de vorbire, cei doi cercetători au reuşit ceva cu totul remarcabil: pentru prima dată ei au pus la dispoziția cercetătorilor instrumentele necesare pentru analiza şi descrierea comunicării orale interpersonale, reducând diversitatea incredibilă a enunțurilor posibile în diferite situații de comunicare la un număr mic de tipuri de acte de vorbire cu ajutorul cărora poate fi modelată interacțiunea comunicativă.

În articolul de față ne propunem să prezentăm o clasificare a actelor de vorbire din limba română care ar avea în vedere nu doar aspecte legate de conținutul implicit al actelor de vorbire (forță ilocuționară, conținut propozițional), ci şi anumite particularități vizând comportamentul lor discursiv.

După cum bine se ştie, cele dintâi studii consacrate actelor de vorbire au avut în vedere şi examinarea modului de organizare a actelor de vorbire în clase mari. Filozoful J. Austin este primul care a oferit o clasificare, distingând cinci clase de acte de vorbire delimitate în funcție de valoarea lor ilocuționară [1, p. 149-150].

J. Austin este cel care a demonstrat că orice enunțare a unei propoziții în procesul de comunicare presupune realizarea unui act ilocuționar. Acest act poate avea valori

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)

diferite, în funcție de scopul urmărit de emițător. Renunțând la distincția inițială performativ / constativ şi luând în considerare valoarea ilocuționară a enunțurilor („forța"), care se aplică la diverse conținuturi şi care poate fi exprimată cu ajutorul verbelor performative, Austin pune baza clasificării actelor de vorbire, împărțindu-le în următoarele clase:

1) acte verdictive; constau în „exprimarea unei judecăți, oficiale ori neoficiale, bazate pe probe ori motive referitoare la valori ori fapte" [1, p. 141]. Rolul lor este de a evalua, clasifica, diagnostica, aprecia etc. Scopul ilocuționar poate fi marcat cu ajutorul verbelor performative, precum: *a achita, a condamna, a decreta, a considera, a crede, a înțelege, a estima, a evalua, a caracteriza, a aprecia, a descrie, a analiza* etc.

2) acte exercitive (decizionale); presupun „exprimarea unei decizii în favoarea sau împotriva unei anumite acțiuni" [1, p. 143]. Scopul lor ilocuționar poate fi marcat prin verbe performative ca: *a ordona, a cere, a comanda, a implora, a sfătui, a numi în funcție, a destitui, a concedia, a abroga, a se opune* etc.

3) acte promisive (comisive); au menirea „să angajeze vorbitorul la anumite acțiuni" [1, p. 144]. Au ca marcă a scopului ilocuționar verbe performative precum: *a promite, a se angaja, a garanta, a plănui, a paria, a consimți, a accepta* etc.

4) acte behabitative (comportative/comportamentale); „presupun reacții la comportamentul şi soarta altor persoane, precum şi atitudini şi exprimări de atitudini față de purtarea anterioară ori iminentă a unei alte persoane" [1, p. 146]. Verbele performative prin care este marcat scopul lor ilocuționar sunt: *a mulțumi, a felicita, a compătimi, a critica, a-şi cere scuze, a se plânge, a deplânge, a blestema, a binecuvânta* etc.

5) acte expozitive; sunt folosite pentru „a expune un punct de vedere, de a conduce un argument şi de a clarifica întrebuințări şi referințe" [1, p. 146]. Verbele performative folosite în cazul acestor acte sunt: *a afirma, a nega, a postula, a remarca, a obiecta, a informa, a explica, a se referi la* etc.

Considerată de însuşi Austin ca fiind „o clasificare generală preliminară", deci una provizorie, clasificarea dată nu este scutită de neajunsuri, precum ar fi lipsa unui criteriu clar în delimitarea claselor de acte de vorbire, numeroase suprapuneri între clasele de acte de vorbire delimitate ş. a. [4, p. 8]. Referindu-se la clasificarea propusă de Austin, J. Searle observa că este vorba mai puțin de o clasificare de enunțuri performative şi mai degrabă de o clasificare a verbelor performative din limba engleză, adică verbele caracterizate printr-o anumită valoare ilocuționară [4, p. 8].

Raportându-se la clasificarea actelor de vorbire propusă de Austin şi urmărind scopul de a depăşi deficiențele clasificării date, John R. Searle propune o nouă clasificare.

Spre deosebire de Austin, care identifică tipurile de acte de vorbire pornind de la semantica verbelor performative, Searle pune la bază noțiunea simplă şi clară de scop comunicativ urmărit de locutor în situația dată de comunicare. Astfel, clasificarea actelor de vorbire în funcție de forța ilocuționară care se asociază unui conținut propozițional [4, p. 2] i-a permis lui Searle să amelioreze clasificarea actelor de vorbire elaborată de profesorul său.

Lucrul cel mai important pe care îl face Searle în stabilirea taxonomiei actelor de vorbire este să clarifice criteriile în funcție de care acestea urmează să fie clasificate.

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)

În acest scop, Searle a amplificat numărul de trăsături pe baza cărora se poate contura o tipologie a actelor ilocuționare, stabilind un fascicul de douăsprezece parametri, care pot fi grupați în funcție de condițiile producerii actelor de vorbire, în patru tipuri. Cele mai importante criterii luate în considerare de Searle în clasificarea actelor de vorbire sunt: scopul actului ilocuționar, direcția de ajustare (de la cuvinte spre realitate sau de la realitate spre cuvinte), starea psihologică exprimată (convingerea, dorința, regretul etc.) şi conținutul propozițional [1, p. 2-5].

Ca urmare a aplicării acestor criterii, J. Searle identifică cinci clase (sau categorii de bază) de acte de vorbire: 1) asertivele (diverse afirmații), 2) directivele (cererile, inclusiv întrebările, sfaturile etc.), 3) promisivele (asumarea unor angajamente), 4) expresivele (acte care servesc la exprimarea emoțiilor şi acte comportamentale) şi 5) declarativele (diverse acțiuni instituționale).

Actele reprezentative (ilustrative, asertive) au drept scop descrierea unei situații şi comunicarea despre o astfel de situație interlocutorului: *El a venit ieri*. În privința direcției de ajustare, actele date se caracterizează prin orientarea dinspre cuvinte spre realitate. În planul realizării prin mijloace de limbă, pot presupune existența unui verb performativ care să poată funcționa ca marcă a scopului ilocuționar: *a afirma, a sugera, a insista, a presupune, a deduce, a se plânge*.

Actele directive au ca obiectiv încercarea emițătorului de a-l determina pe receptor să realizeze o acțiune: *Dă-mi ziarul!* Se caracterizează prin orientarea dinspre realitate spre cuvinte, altfel spus, lumea trebuie să se adapteze la cuvinte. Verbele performative care pot exprima valoarea ilocuționară dată sunt: *a cere, a solicita, a ordona, a ruga, a invita, a invita, a sfătui* etc.

Actele comisive exprimă o situație în care vorbitorul se angajează să efectueze o acțiune: *Îți promit că vin*. Se caracterizează prin orientarea dinspre realitate spre cuvinte. Verbele performative definite prin valoarea ilocuționară proprie acestor acte de vorbire sunt: a promite, a se angaja, a făgădui, a jura etc.

Actele expresive exprimă starea psihologică sau atitudinea vorbitorului față de starea de lucruri descrisă de conținutul propozițional: *Te felicit*!. Drept exemple de acte de vorbire expresive pot servi: felicitările, mulțumirile, scuzele etc. Verbele performative care exprimă valori ilocuționare expresive sunt: *a mulțumi, a se scuza, a felicita, a saluta, a deplânge* etc.

Actele declarative au drept scop instaurarea unei stări de lucruri prin stabilirea unei corespondențe directe între cuvinte şi realitate: *Declar şedința deschisă*. Exemple de acte declarative sunt următoarele: numirea într-o funcție, destituirea, arestarea, binecuvântarea, căsătoria, botezul etc. Caracteristic pentru actele de vorbire în cauză este faptul că, de obicei, pentru realizarea lor cu succes, este necesară existența unui cadru instituțional.

Clasificarea lui J. Austin şi, mai ales, cea a lui J. Searle au avut şi continuă să aibă o influență majoră asupra tuturor celor care abordează această problemă [3, p. 40-41]. Fie că sunt acceptate, fie că sunt criticate, ele însă nu pot fi trecute cu vederea. Astfel, cercetătorii care au acceptat fără rezerve clasificările realizate de fondatorii teoriei actelor de vorbire au căutat să precizeze anumite aspecte şi să aducă argumente în sprijinul lor

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)

[6, p. 85-87]. De foarte multe ori, clasificările în cauză sunt preluate cu anumite modificări. Bunăoară, autorii GALR, 2005 au preluat clasificarea lui J. Searle, adăugând la cele cinci tipuri de acte de vorbire de bază un al şaselea tip, şi anume: actele de vorbire întrebare [6, p. 799]. În acelaşi timp, nu rare sunt şi cazurile când clasificările, fiind puse în discuţie, sunt modificate radical. Astfel, D. Sperber şi D. Wilson, reprezentanţi ai pragmaticii cognitive, consideră inutile clasificările complexe ale actelor de vorbire, propunând reducerea claselor de acte de vorbire la trei tipuri, şi anume: asertive (*a spune că…*), directive (*a spune să…*) şi actele de vorbire întrebare (*a întreba dacă…*) [5, p. 243-254].

După cum putem observa, criteriul de bază în funcţie de care sunt clasificate actele de vorbire, atât în tipologia lui J. Austin, cât şi în cea a lui J. Searle, este scopul urmărit de locutor. Cu alte cuvinte, tipul de act de vorbire se stabileşte în funcţie de specificul forţei ilocuţionare care se asociază conţinutului propoziţional. Totuşi pentru clasificarea actelor de vorbire este important nu doar specificul forţei ilocuţionare, ci şi anumite particularităţi ale conţinutului propoziţional exprimat prin enunţurile respective, precum şi contextul în care acestea sunt produse.

Astfel, dacă luăm în considerare factorii expuşi mai sus, intenţie comunicativă, conţinut propoziţional, context de producere, putem distinge următoarele patru tipuri de acte de vorbire, care, la rândul lor, înglobează mai multe subtipuri:

1. **Actele de vorbire de tip informaţional**. Sunt actele care urmăresc vehicularea informaţiei în actul de comunicare. Cu ajutorul lor se comunică sau se obţin informaţii. Prin urmare, conţinutul lor propoziţional reprezintă descrierea unei situaţii, eveniment, stări de lucruri din realitate.

Având drept funcţii de bază transmiterea şi obţinerea informaţiei, actele din clasa dată sunt de două subtipuri: aserţiunea (actele asertive) şi întrebarea. Actul realizat în cazul celor dintâi constă în a descrie lumea. Cu ajutorul lor locutorul poate să spună interlocutorului cum stau lucrurile, adică să facă în aşa fel ca interlocutorul să ştie ceva despre un anumit eveniment, o anumită stare de lucruri (*A venit mama*.). Actele de al doilea tip au rolul de a întreba despre lume. Cu alte cuvinte, ele îi servesc locutorului pentru a-l întreba pe interlocutor despre ceva (*Cine a venit*?).

În planul expresiei, furnizarea informaţiei se realizează printr-un enunţ declarativ, iar solicitarea informaţiei, printr-un enunţ interogativ. Actele de vorbire asertive au ca mărci ale forţei ilocuţionare verbe performative care fac parte din clasa verbelor de declaraţie (verba dicendi): *a afirma, a admite, a anunţa, a asigura, a avertiza, a declara, a insista, a înştiinţa, a jura, a mărturisi, a presupune, a pretinde, a prezice, a recunoaşte, a remarca, a spune, a sugera, a susţine, a zice* etc. Pentru actele de vorbire întrebare verbul performativ de bază este a întreba. Alte verbe care pot fi utilizate ca mărci ale acestor acte de vorbire sunt: a chestiona, a examina, a interoga.

În legătură cu utilizarea verbelor performative în cazul enunţurilor asertive şi a celor interogative, trebuie menţionat că, de obicei, aceste verbe sunt omise din structura enunţurilor în cauză. Astfel, în locul enunţurilor explicite, cu verbul performativ exprimat, se preferă echivalentele lor implicite [1, p. 71]. Deci în loc de: *Afirm, îţi spun, te informez că afară plouă.* se foloseşte doar partea enunţului care exprimă conţinutul propoziţional: *Afară plouă*. Tot aşa şi în cazul enunţurilor interogative. În loc de: *Întreb dacă a vorbit cineva cu el*. se spune doar: *A vorbit cineva cu el*?

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)

2. **Actele de vorbire de tip acțional**. Sunt actele care vizează să impună realizarea unei acțiuni de către participanții la interacțiune. Scopul lor este, astfel, de a-i orienta pe participanții la actul de comunicare să realizeze anumite acțiuni. Conținutul lor propozițional exprimă viitoarea acțiune care urmează să fie realizată de interlocutori.

Actele de vorbire din clasa dată îi permit locutorului: să-l oblige pe interlocutor să realizeze o acțiune (*Cântă*!; *Îți ordon să pleci*!), să-i promită interlocutorului că el însuşi va realiza o acțiune (*Îți promit că voi fi şi eu acolo.*), să-i propună interlocutorului să realizeze împreună o acțiune (*Îți propun să facem o plimbare prin parc*.), să-l determine pe interlocutor să se prezinte undeva sau să participe la ceva, şi anume să-i facă o vizită, să mănânce, să bea sau să se distreze împreună (*Te invităm mâine la noi*.), să-i ceară interlocutorului permisiunea de a realiza o acțiune (*Permite-mi să trec*.), să-i permită sau să-i interzică interlocutorului să realizeze o acțiune (*Poți să faci ce vrei. Nu-ți permit să țipi la mine*!).

Aşadar, clasa dată cuprinde următoarele subtipuri de acte de vorbire: cererea (actele de vorbire directive), promisiunea (actele de vorbire promisive), propunerea, invitația, cererea de permisiune, permisiunea şi interdicția.

Drept indicatori ai forței ilocuționare în cazul actelor de vorbire de acest tip pot apărea următoarele verbe performative: *a cere, a implora, a îndruma, a îndemna, a obliga, a ordona, a provoca, a ruga, a solicita, a sfătui, a propune, a invita, a pofti, a îngădui, a permite, a da voie, a interzice* etc.

3. **Actele de vorbire de tip expresiv**. Acestea reprezintă o manifestare în plan verbal a sentimentelor, emoțiilor şi a atitudinilor vorbitorului vizavi de o stare de lucruri verbalizată într-un conținut propozițional al enunțului respectiv. Conținutul lor propozițional comportă o descriere a relațiilor emoționale şi intelectuale stabilite între interlocutori în cadrul comportamentului lor social: *Îți mulțumesc pentru ajutor. Te felicit cu ocazia zilei tale de naştere. Te rog sa mă scuzi.* Actele în cauză se bazează, în multe cazuri, pe anumite convenții sociale fiind utilizate, în cazul dat, pentru a realiza diverse ritualuri.

Din categoria dată fac parte următoarele subtipuri de acte de vorbire: salutul, mulțumirea, scuza, complimentul, lauda, felicitarea, consolarea, condoleanțele, regretul, mustrarea, reproşul, disprețul, acuzația, insulta, blestemul etc.

Actele de vorbire din clasa dată au ca mărci ilocuționare următoarele verbe: *a mulțumi, a lăuda, a felicita, a regreta, a reproşa, a critica, a acuza, a blestema* etc.

4. **Actele de vorbire de tip declarativ**. Sunt actele care provoacă, instituie o nouă stare de lucruri prin faptul de a declara ceva într-un anumit cadru instituțional. Conținutul lor propozițional descrie o acțiune realizată prin simpla rostire a unui enunț: *Vă declar soț şi soție. Îți las moştenire toată averea mea. În numele legii, eşti arestat*!

Actele date comportă anumite trăsături care le individualizează în raport cu toate celelalte tipuri de acte de vorbire. Astfel, spre deosebire de actele de vorbire de tip informațional, ele nu descriu lumea, ci o schimbă. În acelaşi timp, în comparație cu actele de tip acțional ele nu presupun decât o acțiune realizată prin mijloace verbale, şi nu o acțiune care să se producă în realitate prin implicarea fie a unuia dintre interlocutori, fie a ambilor participanți la actul de comunicare. De exemplu, o data ce rosteşte enunțul Declar şedința închisă., locutorul chiar face acest lucru, adică acționează în sensul verbului folosit. Prin faptul că presupun realizarea unei acțiuni doar prin rostirea unui enunț, actele date

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)

se apropie de cele de tip expresiv, diferă însă de acestea de la urmă prin aceea că sunt dependente de contextul situațional al comunicării în cea mai mare măsură: îndeplinirea lor reclamă un anumit cadru instituționalizat.

Clasa dată include actele realizate prin declarațiile făcute în cadrul unor ceremonii (botezul, căsătoria), declarații ale autorităților statului (declararea războiului), formule care însoțesc angajarea, disponibilizarea sau diferite sentințe (numirea, destituirea din post, arestarea, condamnarea), formule testamentare etc. Există un număr mare de verbe performative specifice acestei clase de acte de vorbire: *a abandona, a abdica, a acorda, a anula, a aproba, a aresta a autoriza, a binecuvânta, a blagoslovi, a boteza, a concedia, a condamna, a conferi, a contramanda, a convoca, a declara, a decreta, a demisiona, a destitui, a dezmoşteni, a dezvinovăți, a disculpa, a dizolva, a excomunica, a grația, a ierta, a împuternici, a inaugura, a îndreptăți, a instala, a institui, a legifera, a numi, a promulga, a ratifica, a renunța, a respinge, a revoca, a rezilia, a sancționa, a stabili, a stipula, a suspenda, a vota* etc.

Se observă că în clasificarea descrisă mai sus sunt preluate integral două dintre tipurile întâlnite în clasificarea propusă de J. Searle, e vorba de actele de vorbire expresive şi de cele declarative. În acelaşi timp, asertivele nu mai sunt prezentate ca un tip aparte. Ele sunt grupate, împreună că actele de vorbire întrebare (considerate de Searle o subspecie a directivelor), în clasa actelor de tip informațional. În sfârşit, directivele şi promisivele, la care se adaugă alte câteva tipuri de acte (propunerea, invitația, oferta etc.) alcătuiesc clasa actelor de tip acțional.

În concluzie, vom menționa că, după cum au demonstrat cercetările întreprinse asupra comportamentului discursiv al actelor de vorbire, clasificarea propusă în cele de mai sus este relevantă atât pentru caracterizarea actelor de vorbire ca entități minimale ale comunicării, cât şi, mai ales, pentru înțelegerea şi explicarea modului în care actele de vorbire se integrează în structura interacțiunii conversaționale. Aceste aspecte pot fi puse în evidență printr-o abordare funcțională, dialogică a actelor de vorbire.

Referințe bibliografice

1. Austin, John L. *Cum să faci lucruri cu vorbe.* Piteşti, 2003.

2. *Gramatica limbii române.* Vol. II: *Enunțul.* Bucureşti, 2005.

3. *Ionescu*-Ruxăndoiu, Liliana, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică.* Bucureşti, 2003.

4. Searle, John R. *A Classification of Illocutionary Acts*. În: Language in Society. Vol. 5, No. 1, 1976, p. 1-23.

5. Sperber, Dan, Wilson, Deirdre. *Relevance: Communication and Cognition*, 2nd Edition. Oxford, Wiley-Blackwell, 1995.

6. Vendler Zeno, Gochet Paul. *Les performatifs en perspective*. În: Langages, 5e année, n°17, 1970. L'énonciation, p. 73-90.

(Focşani, România)

BDD-A23034 © 2014-2015 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.86 (2026-11-14 08:31:51 UTC)